

Afrika'daki Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB)

Ekonomik kalkınmayı desteklemek, ticareti teşvik etmek, Doğrudan Yabancı Yatırım çekmek ve istihdam oluşturmak gibi amaçlar doğrultusunda tesis edilen ve dünya genelinde sayısının her geçen yıl arttığı gözlemlenen Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB), ticareti kolaylaştırma noktasındaki girişimlerin önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Ekonomik bölge programının, ülkelerin uzun vadeli ticaret, sınaî kalkınma ve sürdürülebilir ekonomik büyüme stratejileri ile bütünleşmesinin önemine dikkat çekilmektedir.¹ Dünya Bankası'nın verilerine göre, bilhassa gelişmekte olan dünyada kurulan bu gibi bölgelerin yarısından fazlası yanlış uygulama, yetersiz vergilendirme, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık gibi gerekçelere bağlı olarak başarısızlıkla sonuçlanmaktadır.

Afrika'daki ilk girişimler arasında 1970 yılında Liberya'da, 1971'de Mauritius'da ve 1974'de Senegal'de oluşturulan ÖEB tesis edilmiştir. Günümüzde otuzu aşkın kıta ülkesindeki yüzden fazla ÖEB, büyük oranda son yirmi yılda hizmete girmiş bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda ardı ardına Afrika'da oluşturulmaya başlayan bu türden bölgeler konusundaki genel kanaat, dünya standartlarının gerisinde kaldığı yönündedir. Söz konusu başarısızlıkta yukarıda sıralanan gerekçelere ek olarak kıtadaki ulaşım ağının ve altyapının yetersiz kalması da belirleyici olmaktadır. Bugüne kadar serbest bölgelerde kötü başlangıçlara ve ağır gelişimlere atıfta bulunan bazı gözlemciler, Asya'daki örneklerin iyi incelenmesi, söz konusu modellerden yararlanılması, altyapı eksikliğinin ve kabiliyet noktasındaki eksiklerin giderilmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. Serbest bölgeler, bu yönden bir gecelik başarı hikâyesi olmamakla birlikte uzun vadeli kararlılıklara ihtiyaç duyulmamaktadır.

Sanayileşmeye yönelik genel bir hedef saptayan Afrika ülkeleri, Asyalı ortaklarının da kendilerine sağlamakta olduğu desteklerle birlikte gelişme kaydına muvaffak olabilmektedirler. Nitekim Asya'nın sanayileşme deneyimi, gelişmekte olan dünyada en başarılı örneklerin başında gelmektedir. Bu deneyimi referans alan Afrikalı liderler, Asyalı ülkelerle yakın ortaklıklar tesis etmektedirler. Çin ile Hindistan'ın yanı sıra Malezya ve Singapur, listenin en üst sıralarında gelmektedirler.

Çin Ticaret Bakanlığı, çalışmaları kapsamında Cezayir, Mısır, Etiyopya, Nijerya ve Zambiya gibi çok sayıda kıta ülkesinde Özel Ekonomik Bölgelerin kurulmasını desteklemektedir. Ayrıca bazı Çinli şirketler de bağımsız olarak, Afrikalı hükümetlerin kendilerine sunmuş oldukları elverişli koşullar altında sanayi bölgeleri tesis etmektedirler. Bu bölgelerde bulunan büyük yatırımcılar, söz konusu ülkelerdeki eğitimli işgücünü Çin'de eğitmekte ve daha sonra bu işgücünden istifade etmektedir.

Afrika Kalkınma Bankası, Çin'in Afrika'da tesis etmekte olduğu ÖEB aracılığıyla ihracatın çeşitlendirilmesine destek sağladığı görüşünü paylaşmaktadır.² Çin'in "açılım politikası" kapsamında yurtdışındaki ÖEB kurulmasına aktif destek sağlamak suretiyle kendi ürünlerine geniş

¹ Thomas Farole, Special Economic Zones in Africa, Washington D.C.: The World Bank, 2011, s.256

² Richard Schiere, "China and Africa: An Emerging Partnership for Development?" African Development Bank Group, Working Paper Series, No: 125, May 2011

bir piyasa oluşturmada, yatırım yaptığı ülkelerde iç piyasayı canlandırmada ve karşılıklı ticaret hacmini arttırmaktadır.

Mauritius, Gana, Kenya ve Madagaskar'daki projelere, kıta genelindeki en başarılı uygulamalar arasında yer verilmektedir. Sözelimi kakao, altın ve petrol üretimiyle öne çıkan ve ekonomisini çeşitlendirmekte olan Gana'da ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi amacıyla oluşturulan Serbest Bölgeler Kurulu, şirketlere sunmuş olduğu vergi muafiyetleri ile başarısını arttırmaktadır. Başkent Akra'ya bir saat mesafedeki Tema Serbest Bölgesi, ülkedeki en iyi uygulamadır. Nestlé, L'Oréal, Blue Skies and West Africa Mills gibi firmaların aralarında bulunduğu ve 299 ticari kurumun kayıtlı olduğu Tema Serbest Bölgesi'ndeki üyeler, vergiden muaf tutulmakta ve yalnızca devlete kira ödemek suretiyle pratik düzenlemeler sayesinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Ülkenin en hızlı gelişmekte olan şehirlerinden birisi olan Tema'nın altyapısına yönelik yatırımlar da gelişmelere paralel olarak artmaktadır. Ülkedeki en büyük limanın burada inşa edilmiş olması ve Akra Uluslararası Havalimanına olan yakınlığı gibi faktörler de yatırımları teşvik etmektedir.³ Gelişmelere paralel olarak, 480 hektarlık bir alana sahip olan bölgeyi genişletme çalışmaları devam etmektedir. Tema, 2011 yılında 28.899 kişiye istihdam fırsatı sunmuştur.⁴

Eğitimli bir işgücüne sahip olan Kenya, ülke genelindeki serbest bölgelerde yabancı yatırımcılara on yıl süreli bir vergi muafiyeti sunmaktadır. Ülkedeki en geniş bölge, başkent Nairobi'ye 30 km mesafede konumlanan Ati River Serbest Bölgesi olarak bilinmektedir. Bu bölgenin konumu itibarıyla başkente yakın olması, lojistik açıdan kolaylıklar teşkil etmektedir. Öte yandan, liman bölgesi Mombasa'daki serbest bölge için de benzer bir durum söz konusudur.

Kıtanın lider ekonomisi Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Endüstriyel Kalkınma Bölgeleri de gelişmiş altyapıları ile birlikte uluslararası havalimanı ve limana doğrudan bağlantı fırsatı sunmaktadır. Bunun yanı sıra üretimle ilgili hammaddelerin ve girdilerin ithalatında vergi muafiyeti kolaylığı sağlamakta olan ülke, kıtadaki en gelişmiş bilişim ve iletişim teknolojilerine sahip olması bakımından tercihlerde üst sıralarda bulunmaktadır.

Bahsi geçen ülkelerin yanı sıra Nijerya, Senegal, Fildişi Sahili, Tanzanya, Uganda, Zambiya, Mozambik, Namibya, Kamerun, Mısır, Fas ve Tunus gibi kıta ülkeleri de yatırımcılara benzer türden teşvik paketleri sunmaktadırlar. Söz konusu çalışmaların Türk yatırımcılar tarafından da yakından takip edilmesi, Ticaret ve Sanayi Odaları'nın öncülüğündeki girişimlerimizin sonuçlandırılması, firmalarımızın buralarda yatırım kararları alabilmelerinde önemli bir teşvik unsuru olacaktır.

³ Ufuk Tepebaş, Dönüşüm Sürecindeki Sahra altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık, İstanbul: TASAM Yayınları, Ekim 2013, s.133

⁴ Eleanor Whitehead & Adam Robert Green, "WEF Africa 2012: Africa's Special Economic Zones", This is Africa, 1 May 2012, <http://www.thisisafrikaonline.com/Reports/WEF-Africa-2012-Africa-s-special-economic-zones>